

ESTAT ACTUAL I PERSPECTIVES DE LA GEOGRAFIA LINGÜÍSTICA PENINSULAR

Amb aquest treball ens proposem de fer una revisió de les obres en curs, a la Península Ibèrica, dins el camp de la geografia lingüística, i una espècie de recompte comentat de les empreses projectades, de les quals hom ha donat fe de vida d'una manera o altra. En un article de les proporcions materials del present, no és possible, no ja de debatre problemes intrínsecs de les obres comentades (continguts, mètodes, finalitats, etc.), sinó tampoc ni tan sols de formular-los; ens resignarem, doncs, a donar un to essencialment informatiu a aquestes planes, sense excloure, però, comentaris d'altra índole. L'aspecte més important dels treballs de geografia lingüística actualment en curs entre nosaltres és, sens dubte, l'atlas lingüístic de la Península Ibèrica (=ALPI), per a parlar del qual ens veiem obligats, però, a girar el cap enrera, bastant enrera, si no volem oblidar — i, certament, no podríem oblidar-les — les vicissituds d'aquesta obra des del 1930; resulta, per tant, que en realitat és un estat actual, el del nostre article, amb tots els precedents indispensables. Altrament, atès que és tan escassa la bibliografia de geografia lingüística peninsular d'anys anteriors, ja podem afirmar que, amb el nostre examen de l'estat actual i els seus precedents, esdevé gairebé exhaustiva la tasca de revisió que ens hem proposat de dur a terme; si diem *gairebé* és perquè sempre hi ha més treballs que els que esmentarem; recordem els de Schädel, Krüger, Salow, etc., treballs, certament, ja antics, però no pas gaire antiquats. Hi ha, a més, l'atlas de Catalunya (=ALC) d'A. Griera,¹ ja més conegut entre nosaltres, i del qual no parlarem ací, per ésser més conegut, i perquè, si no rebutgem de considerar els precedents d'obres com l'ALPI que tenen avui un estat actual, no veiem motiu per a fer-ho d'un atlas que, dissortadament si es vol, ja no té aquest estat. Per tant, sense detallar gens, recordem només, però, de l'ALC, en primer lloc, que, començada la impressió del volum cinquè (l'obra n'havia de tenir deu), sorgiren tals dificultats per a continuar-la, que en deu anys (1926-1936) no s'havia avançat gens; en segon lloc, que l'autor perdé, amb la revolució de 1936, el manuscrit de l'ALC, la continuació del qual ha de considerar-se, doncs, definitivament irrealitzable. Si tenim en compte aquesta interrupció forçosa de l'ALC i les vicissituds que, com direm més avall, s'han abatut damunt l'ALPI, sembla com si pesés una

1. A GRIERA, *Atlas Lingüístic de Catalunya*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, I (1923) (mapes 1-187), II (1924) (mapes 188-386), III (1924) (mapes 387-586), IV (1926) (mapes 587-786). Del volum V s'havien imprès els mapes 787 a 858 (aquest darrer és *fregar [la roba]*), bé que els 856 i 857 quedaren en blanc.

fatalitat sobre les nostres empreses de geografia lingüística. Però, com veurem, el panorama actual apar molt aclarit, i les perspectives són ja més falagueres, tant per al dissortat *ALPI*, com per a les altres empreses anunciades i que assenyalarem en el lloc oportú.

L'obra de l'*ALPI* ja era, en realitat, una empresa vella, en iniciar-se els seus treballs d'arreplega de materials, devers l'any 1930; i diem vella, per tal com aleshores ja feia més de vint anys que Menéndez Pidal acaronava el projecte de dur-ne a terme la realització, projecte que sempre havia trobat dificultats insuperables. Però a mesura que, malgrat els entrebancs alludits, anava esdevenint més viable l'antic propòsit (era entre els anys 1920 i 1925), el seu iniciador, lliurat cada volta més de ple a d'altres treballs de filologia històrica, traspassà la ingent tasca a T. Navarro Tomàs, que ja havia estat el seu braç dret en la fase prèvia esmentada.² Navarro Tomàs, doncs, amb la col·laboració d'Amado Alonso i d'altres, establí el qüestionari, començà d'entrenar un equip d'exploradors que havien de realitzar les enquestes, i preparà la xarxa de localitats a visitar. Una circumstància exterior acabà de fer possible el començ dels treballs preparatoris de l'*ALPI*: la recomanació que el I Congrés Internacional de Lingüistes (la Haia 1928) va adreçar als governs de tots els països, a través de la Comissió de Cooperació Intel·lectual de la Societat de les Nacions, per tal que fossin realitzats pertot arreu els estudis lingüístics corresponents, fou recollida pel Govern de Madrid, el qual consignà una ajuda per a l'empresa. Impresos els qüestionaris l'any 1930, començaren les enquestes el mateix any, previs diversos tempteigs (segons M. Sanchis i Guarner), o aquestes no començaren en ferm fins el 1932, després d'unes sortides preparatòries efectuades el 1931 (segons Rodríguez-Castellano);³ hom féu les primeres enquestes metòdiques a Castella la Nova. Les excursions d'enquesta, així començades pel centre del domini castellà (per Aurelio M. Espinosa (fill) i L. Rodríguez-Castellano), foren esteses ben aviat a la resta del domini (on els susdits exploradors foren ajudats en alguna ocasió per Aníbal Otero i M. Sanchis i Guarner), i als dominis portuguès (tot just encetat el 1936, per Aníbal Otero i A. Nobre de Gusmão) i català (ja explorat en la seva major part el 1936, per F. de B. Moll i M. Sanchis i Guarner). Quan esclatà la guerra civil, l'any 1936, les enquestes del domini castellà i de Galícia eren pràcticament acabades (mancaven tan sols quatre localitats asturianes), i les del català gairebé també (només mancava una franja pirinenca); quant a Portugal, hom havia començat aquell mateix any, i ja hi havia catorze localitats

2. El Centro de Estudios Históricos anuncià el seu propòsit de realitzar l'Atlas Lingüístic d'Espanya, a la "Revista de Filología Española", X (1932), 112. Allí hom donava com a fets, i ja de temps, una sèrie de treballs previs, sota la direcció de R. Menéndez Pidal, tot fent constar, però, que l'execució immediata dels treballs de l'Atlas havia estat confiada a T. Navarro Tomàs. Moltes de les dades que transcrivim en aquest punt poden veure's en L. R[odríguez] CASTELLANO, *El Atlas Lingüístico de la Península Ibérica (ALPI) (Nota informativa)*, "Archivum" II (Oviedo 1952), 288-292 (= 3-7 de l'extret, on no consta la numeració general), i M. SANCHIS I GUARNER, *La cartografía lingüística en la actualidad y el Atlas de la Península Ibérica* (Madrid, Instituto Miguel de Cervantes (CSIC), 1953; "Monografías de Ciencia Moderna", XLIII); ambdós autors ens les han reiterades verbalment en diverses ocasions. A partir d'ara, citarem abreujades aquestes dues obres: R. CASTELLANO, *Atlas*, i SANCHIS, *Cartografía*, respectivament.

3. R. CASTELLANO, *Atlas*, 291; SANCHIS, *Cartografía*, 33-34; sembla donar la raó a aquest darrer la carta de Navarro Tomàs a què alludim més avall —vegeu la nota 9—, on el director de l'*ALPI* afirma que les enquestes es realitzaren entre 1930 i 1936.

explorades. En pocs anys — cinc o sis — s'havia donat cap a una gran part de la tasca d'arreglada de materials, la més dura en l'elaboració d'un atlas lingüístic, mentre a Madrid hom ja iniciava el repàs de la presentació externa dels materials, en vista de llur ulterior publicació.

Aquesta és la important labor de l'ALPI, fins l'any 1936, i antics col·laboradors de l'empresa ens n'han informat en els darrers anys en publicacions que recollim ací i que forneixen bona part d'aquest article. Però cal dir que a l'època de les enquestes (i de llur preparació) ningú no havia informat els estudiosos de la marxa dels treballs de l'ALPI, i que aquest silenci colpia i sorprenia en els medis de la romanística europea. Debades buscaríem entre les notícies de la «Revista de Filología Española» d'aquells anys (1928-1936), una breu informació sobre l'ALPI o els treballs d'arreglada dels seus materials,⁴ quan tantes notes eren publicades sobre altres activitats, menys trascendentals, del Centro de Estudios Históricos. Trobem, és cert, alguna referència feta de passada en alguns estudis dialectològics, d'altra banda excellentment realitzats, i elaborats amb materials de l'ALPI, o amb motiu de les enquestes per a la seva confecció;⁵ però cap referència, ni de passada, no hi ha al definitiu llibre d'Espinosa sobre les consonants d'Extremadura.⁶ Potser només trobaríem la nota que Espinosa presentà al IV Congrés Internacional de Lingüística Romànica (Bordeus 1934), en què parlava de l'ALPI.⁷ En general costa de comprendre aquest obstinat silenci, singularment perquè són treballs (i sobretot el darrer) que podien ésser la millor propaganda del gran rigor metodològic aplicat a la preparació de l'ALPI, de tan ben elaborats que eren. Aquest silenci frapava els romanistes estrangers, que, acostumats a les informacions periòdiques sobre l'estat de realització de grans empreses científiques,⁸ no concebien que hom no parlés d'una obra tan important: la primera pregunta que era feta a un filòleg espanyol en entrar a un seminari romànic estranger era sobre l'ALPI,

4. Potser caldrà exceptuar la que publicà la "Rev. de Filol. Esp.", XVII (1930), 112, on es dona compte que Navarro Tomás explicà, en el curs 1929-30, "un curso preparatorio de investigación dialectal, con orientaciones bibliográficas, ejercicios de transcripción y prácticas de laboratorio, al que asiste un grupo de estudiantes graduados españoles y extranjeros". Res no s'hi diu de l'ALPI, ni en al·lusió (per això hem copiat textualment la referència), però, vista la coincidència de dates, almenys ara podem relacionar aquest curs amb l'entrenament dels futurs exploradors de l'ALPI.

5. T. NAVARRO TOMÁS, A. M. ESPINOSA (hijo) i L. RODRÍGUEZ-CASTELLANO, *La frontera del andaluz* "Rev. de Filol. Esp.", XX (1933), 226; M. SANCHIS I GUARNER, *Extensión y vitalidad del dialecto valenciano "apitrat"*, "Rev. de Filol. Esp.", XXIII (1936), 45-46; A. M. ESPINOSA (hijo) i L. RODRÍGUEZ-CASTELLANO, *La aspiración de la h en el sur y oeste de España*. "Rev. de Filol. Esp.", XXIII (1936), 225; M. SANCHIS I GUARNER, *Noticia del habla de Aguaviva de Aragón*, "Rev. de Filol. Esp.", XXXIII (1949), 19; en realitat, la darrera referència és sobrerera, per tal com el treball ha estat publicat quan, com direm més avall, hom ja sabia més detalls de l'ALPI, però evidentment podriem dir que forma sèrie amb els altres dos, i, a més, això ens permet de donar compte d'un altre estudi, també elaborat amb motiu de les enquestes de l'ALPI. Encara s'hi refereixen altres treballs de dialectologia, que no esmentem per no allargar-nos massa.

6. AURELIO M. ESPINOSA (hijo), *Arcaísmos dialectales. La conservación de s y z sonoras en Cáceres y Salamanca* (Madrid 1935; "Rev. de Filol. Esp.", atjejo XIX). No hi veiem cap referència a l'ALPI, ni quan parla de l'enquesta (pàgs. x-xi), ni quan parla dels materials (pàgines xv-xvi).

7. En la crònica que d'aquest Congrés publicà el "Bulletin Hispanique", XXXVI, (1934), 393, hom fa constar que Espinosa hi representà els romanistes de Madrid, i que la seva contribució fou una nota sobre *L'Atlas Lingüístic d'Espanya i l'activitat del Centro de Estudios Históricos de Madrid*. Aquesta nota no fou, però, publicada ni al "Bulletin", ni a la "Revue de Linguistique Romane", i devia quedar arxivada amb la documentació del Congrés.

8. Recordem, entre altres, el "Bulletin du Glossaire des patois de la Suisse Romande", en la qual publicació eren donades aquestes informacions dels treballs del diccionari del francès de Suïssa, ensems que servia de comunicació amb els corresponsals de l'empresa. Quelcom semblant havia fet a casa nostra mossèn A. M. Alcover, amb el seu "Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana".

i nosaltres en tenim experiència personal, amb romanistes i dialectòlegs suïssos, belgues, francesos i portuguesos. La sorpresa davant el silenci que hom guardava entorn de l'ALPI ha trobat expressió escrita diverses vegades; recordem, entre altres, en el VI Congrés Internacional de Lingüistes (París 1948), per boca de Willem Pée,⁹ i en el llibre de Sever Pop sobre història i mètodes de la dialectologia.¹⁰

A aquest silenci s'afegiren les circumstàncies derivades de la guerra civil espanyola (1936-1939), la principal de les quals fou, en aquest cas, l'abandonament d'Espanya per T. Navarro Tomàs, i la deportació, amb ell, de tots els materials de l'ALPI a l'estranger, primer a França, després a Nova York,¹¹ i consta el zel del director de l'ALPI per la custòdia de quaderns tan importants, d'una banda, i tan difícils de traslladar (pel pes i nombre de tots ells, i per l'espai que ocupen), d'altra banda. Com que l'estat i la localització d'aquests materials eren desconeguts àdhuc per dialectòlegs espanyols, i era pública l'absència de Navarro Tomàs, hom havia arribat, especialment fora d'Espanya, a considerar perduts per sempre els esmentats materials.¹² En general, Navarró Tomàs continuà el silenci observat abans de 1936 entorn de l'ALPI, i només en parlà en alguna rara ocasió.¹³ A Espanya, les vagues al·lusions a l'ALPI que publicaren alguns filòlegs madrilenys, que hom podia creure assabentats, i els desigs que expressaven de veure'l publicat un dia o altre,¹⁴ augmentaven la confusió entre els cultivadors de la romanística.

En l'endemig, sorgí el problema de si Portugal havia de seguir figurant com a part geogràfica de l'ALPI, o si se n'havia de prescindir, i esdevenir així l'atlas únicament d'Espanya. No cal dir com és d'absurd el problema, des d'un punt de vista científic, si obligava a separar Galícia de Portugal. El seu origen és múltiple, i, bé que unes vegades cal situar-lo a Portugal

9. Autor del report sobre enquesta lingüística en el dit Congrés, s'expressa així, quant a l'ALPI: "Ayant reçu une réponse négative à ma requête, je ne puis signaler que ce que j'ai appris officieusement, c'est-à-dire que Navarro Tomàs, le principal organisateur de l'Atlas espagnol, exilé lors de la guerre civile, aurait emporté avec lui les matériaux recueillis". ("Actes du Sixième Congrès International des Linguistes", Paris 1949, pàgs. 58).

10. SEVER POP, *La Dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques* (Louvain [1950]), I, 429, on parla de "ce silence peu commun sur un ouvrage qui intéresse toute la Romania".

11. La manca d'informacions i la desorientació entre els erudits sobre els detalls d'aquesta deportació facilitaren falsos rumors que situaven els materials de l'ALPI a diferents llocs, per exemple a l'Argentina, com ho recollí M. DE PAIVA BOLÉO, en *O estudo dos dialectos e falares portugueses (Um inquérito lingüístico)* (Coimbra 1942), 26. Durant la guerra civil, els materials foren custodiats, de primer, als soterranis del mateix Centre de Estudios Históricos, i després duts successivament a València, Barcelona i per fi a Nova York, després de passar per França (RODRÍGUEZ-CASTELLANO, *Atlas*, 293-294).

12. SANCHIS, *Cartografía*, 34

13. TOMÁS NAVARRO, *The Linguistic Atlas of Spain and the Spanish of the Americas*, "Bulletin of the American Council of Learned Societies", núm. 34 (Washington 1942), 68-74. La presència de Navarro Tomàs en terres americanes, si bé ha dut retard i complicacions a l'ALPI, ha impellit en gran manera els estudis lingüístics i concretament de geografia lingüística en els dominis del castellà ultramarí; recordem tan sols el seu *Cuestionario lingüístico hispanoamericano, I: Fonética, Morfología, Sintaxis* (Buenos Aires 1943), 114 pàgs., i el notable llibre *El español en Puerto Rico: Contribución a la Geografía lingüística hispanoamericana* (Puerto Rico 1948), 346 pàgs., domini que l'autor havia començat d'explorar fa ja vint-i-cinc anys (Comp. "Rev. de Filol. Esp.", XV, 1928, 335).

14. Vegeu, per exemple, DÁMASO ALONSO, en una recensió de treballs de M. DE PAIVA BOLÉO, "Rev. de Filol. Esp.", XXVII (1943), 95, on, parlant de l'ALPI diu: "Es de esperar que algún día vuelva ese tesoro a España"; també V. GARCÍA DE DIEGO, *Dialectología*, "Rev. de Dial. y Trad. Pop.", I (1945), 422, on, recomanant deixar de banda l'estudi lèxic d'aquells mots que ja figuren als qüestionaris de l'ALPI, creu que aquest "un día u otro ha de ser publicado".

mateix, d'altres procedia dels mateixos cercles madrilenys: la comoditat que representava l'amputació de Portugal (on tot just s'havia començat d'explorar, enfront la resta dels dominis peninsulars, que es podien acabar sense gaire esforç); el caràcter acéfal amb què quedava l'obra de l'ALPI a partir de 1939 (que és quan s'hauria pogut reprendre la investigació arreu, i, per tant, a Portugal); l'aparent poca consideració que havien tingut alguns elements del país veí, quant a l'organització de l'ALPI i treballs afins (circumstància que mai no havia pesat objectivament i que ara es troba, per sort, ben superada, com direm més avall); l'estructuració d'una esplèndida activitat dialectològica portuguesa (que podia afavorir un treball deslligat de l'ALPI), etc. Hem dit que el problema havia sorgit en l'endemig (és a dir en els anys 1939-1946), i per això pogué anomenar-se problema, per haver estat plantejat en una època d'interregne per a l'ALPI, i el fet és que deixà d'ésser-ho, com direm, en recórrer l'ALPI la seva vida científica. Però atenguem el darrer factor dels assenyalats suara: efectivament a Portugal els estudis de dialectologia han rebut una empenta, en els darrers anys, sobretot per obra de Manuel de Paiva Boléo, professor de la Universitat de Coïmbra.¹⁵ Com és sabut, el Centro de Estudos Filológicos de Lisboa tenia projectat, des de fa força anys, de realitzar un atlas lingüístic de Portugal, però Boléo, atès que aquesta obra no ha passat encara de projecte, organitzà, amb caràcter de sondeig, una enquesta per correspondència (pels qüestionaris de la qual es valgué dels de l'ALPI), més tard ha emprès la magnífica «Revista Portuguesa de Filologia», i ens dona tot sovint mostres elaborades dels materials de la seva enquesta.¹⁶ L'orientació de la dialectologia a Portugal està, doncs, en bones mans, i podem esperar molt de les seves aportacions.

Hem parlat, abans, d'un interregne per a l'ALPI. L'interregne s'acabà quan Navarro Tomàs convingué que el continuador natural de l'ALPI havia d'ésser el Consejo Superior de Investigaciones Científicas, i en conseqüència decidí de facilitar el retorn dels materials a Espanya i acceptà de seguir dirigint l'empresa des de Nova York. L'acord entre Navarro Tomàs i l'esmentat organisme fou el 1946, i tot seguit, el 1947, foren acabades les enquestes que mancaven del territori espanyol, mitjançant pensions del Consejo. El mateix Consejo, seguint el que s'havia convingut amb Navarro Tomàs, envià a Nova York L. Rodríguez-Castellano i M. Sanchis i Guarnier, durant l'hivern de 1950-51, on rebieren del director de l'ALPI, ultra els famosos materials, les instruccions necessàries per a ésser elaborats i editats, i des d'aleshores aquests materials són a Madrid, dipositats al Consejo Superior de Investigaciones Científicas (dins l'Instituto Miguel de Cervantes de Filología Hispánica). Per acord del mateix Institut, hom ha incorporat el Rosselló, que, sense gaire esforç (són set localitats) permet que sigui representat un

15. L'obra de Boléo va ésser secundada eficaçment per altres dialectòlegs, l'enumeració del quals se'ns allargaria massa. També cal remarcar el pas de romanistes eminents —entre altres, M. L. Wagner i Harri Meier— per Universitats portugueses, en el decurs dels darrers anys.

16. MANUEL DE PAIVA BOLÉO, *O estudo dos dialectos...*, ja esmentat abans (nota 11) (sobre aquest llibre i altres publicacions afins, vegeu els "Estudis Romànics", I, 1947-48, 209-210). La "Revista Portuguesa de Filologia" apareix anualment a Coïmbra, des del 1947. Les mostres al·ludides dels treballs dialectològics de Boléo són a la susdita revista, o a d'altres publicacions portugueses; destaquem-ne ací *Dialectologia e história da lingua: Isoglossas portuguesas*, "Boletim de Filologia", XII, Lisboa (1951), 1-44.

altre dialecte català dins l'ALPI; les enquestes al Rosselló han estat efectuades l'any 1952. La incorporació del dialecte rossellonès a l'ALPI, a fi de mantenir la unitat del domini català, no feia més que palesar la necessitat de no rompre la unitat del portuguès. Calia resoldre-ho, i recentment, gràcies a les gestions de R. Menéndez Pidal i R. de Balbín amb G. Cordeiro Ramos i L. F. Lindley Cintra, ha estat convinguda la col·laboració del Centro de Estudios Filológicos de l'Instituto para a Alta Cultura, de Lisboa, i el Consejo, de Madrid, per a la part portuguesa de l'ALPI; tot seguit, dins el mateix any 1953, hom haurà emprès les enquestes en unes setanta-cinc localitats portugueses, amb la intenció d'acabar, per fi, les exploracions d'aquesta obra, tan perllongades durant prop de vint anys. Però, en definitiva, no s'haurà perdut més que molt de temps, per tal com seran utilitzades totes les dades recollides al llarg d'aquests anys, i no ha estat exclòs cap territori romànic de la Península. Actualment Rodríguez-Castellano i Sanchis i Guarner confeccionen ja les llistes amb els materials extrets dels quaderns d'enquesta, per a permetre de cartografiar-los a continuació.¹⁷

Afortunadament, la crisi més aguda de l'ALPI quedava resolta de manera satisfactòria. Aquesta mateixa satisfacció ha vençut el tradicional silenci que embolcallava l'ALPI: el seu actual editor, el Consejo Superior de Investigaciones Científicas, no sols n'ha de parlar com a assumpte de tràmit, en les reunions periòdiques del seu Instituto Miguel de Cervantes, sinó que obre les portes, per assistir a aquestes reunions, a membres d'instituts locals que s'interessen per la matèria (i parlem, també ací, per experiència pròpia); V. García de Diego ha proposat reiteradament estudis lèxics complementaris de l'ALPI;¹⁸ el mateix director de l'obra, Navarro Tomàs, ha accedit a precisar-ne algunes característiques, en una lletra del 1949, que era publicada un any després.¹⁹ Però voldríem destacar ací els treballs que, sobre geografia lingüística, han publicat recentment col·laboradors de l'ALPI o especialistes del ram; ens referim a les publicacions de Manuel Alvar, Rodríguez-Castellano i Sanchis i Guarner.²⁰ El treball de Rodríguez-Castellano ja no pretén d'ésser sinó una breu *nota informativa* (té 9 pàgs.), i, a una història de les vicissituds de l'ALPI, que nosaltres hem aprofitat ben sovint, afegeix algunes característiques de l'obra. Però, àdhuc mantenint-nos, per raons d'espai, en un pla informatiu, més ens interessa de recordar el contingut dels altres dos treballs esmentats.

El llibre d'Alvar versa sobre l'Atlas lingüístic de Romania (=ALR),

17. Sobre diverses dades del que precedeix en aquest punt, vegeu R.-CASTELLANO, *Atlas*, 294-295, i SANCHIS, *Cartografía*, 34-35. Com es pot comprendre per la redacció del paràgraf precedent, aquest article fou redactat dins l'any 1953. Ja compost, podem ara afegir que les enquestes per a l'ALPI a Portugal han estat acabades el mes de novembre de 1954, per L. F. Lindley Cintra i Aníbal Otero, que hi han dedicat dues llargues estiuades, de 1953 i 1954.

18. V. GARCÍA DE DIEGO, *Dialectología*, "Rev. de Dial. y Trad. Pop.", I (1945), 425-428; id.; *Manual de Dialectología española* (Madrid 1946), 46-47.

19. Aquesta lletra exposa sumàriament algunes característiques bàsiques de l'ALPI: història de l'obra, comparació amb altres atles, qüestionaris, col·laboradors, localitats, subjectes, i fou publicada per S. POP, *La Dialectologie* (cit. abans, en la nota 10), 429, n.

20. MANUEL ALVAR, *Historia y metodología lingüísticas: A propósito del Atlas de Rumania* (Salamanca 1951), 54 pàgs., ("Acta Salmanticensis", Filosofía y Letras, IV, 4); R.-CASTELLANO, *Atlas*; SANCHIS, *Cartografía*. Sanchis i Guarner té, encara, en premsa, la seva comunicació *Cartografía lingüística catalana* al VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica (Barcelona 1953), que també tenim en compte en el que segueix, i, a més, té anunciat un volum, amb el títol de *Geografía lingüística*, dins la "Biblioteca Romànica Hispànica" de l'Editorial Gredos.

dirigit per S. Puscariu i realitzat per Sever Pop i Emil Petrovici, que hom començà de publicar l'any 1938 i del qual no ha estat possible de continuar la publicació després de la guerra de 1939-45, per motius fàcils d'endevinar; més ben dit, Alvar tracta, com ja ens diu el mateix títol del llibre, sobre metodologia dels atlas lingüístics a propòsit del de Romania, però ho ha escrit pensant en l'*ALPI*, idea fixa de tots els dialectòlegs nacionals i estrangers. Partint, doncs, de l'*ALR*, es proposa de comentar les diferents posicions metodològiques de la geografia lingüística, per a referir-se ben sovint a la manera com han estat resoltes per l'*ALPI*. Després d'una breu recapitulació històrica sobre la gènesi de l'escola i els primers atlas, amb precises al·lusions al de Weigand (també de Romania, de l'any 1909), estudia les qüestions centrals dels atlas: xarxa de localitats i llur densitat, qüestionaris, com cal realitzar les enquestes, subjectes a interrogar, i problemes de la publicació de materials. Cadascuna d'aquestes qüestions és discutida sospesant les opinions dels romanistes especialistes (Gilliéron. Millardet, Griera, Jaberg, Jud, Bottiglioni, Puscariu, Pop, Bartoli, Gardette, Navarro Tomàs, i d'altres). Dels punts estudiats, n'extreu conclusions, i aadueix i comenta els ensenyaments que de l'*ALR* han col·legit el mateix Puscariu, i K. Jaberg. Alvar acaba el seu treball amb unes desesperançades línies sobre Espanya, únic país de la Romània que no té encara el seu atlas, i desconfia dels resultats de l'*ALPI*, per tal com després de «la prueba igualatoria» d'una guerra civil, hom confondrà materials recollits el 1947 amb materials recollits el 1930, «como si nada hubiera pasado» (pàg. 51), i dubta del valor *actual* d'aquesta obra, que serà publicada potser trenta o quaranta anys després del seu començament. Alvar va escriure el seu llibre l'any 1950, en què, malgrat totes les negociacions, la cosa positiva era que els materials de l'*ALPI* seguien a Amèrica; encara arribà a temps, però, ja compost el seu llibre, d'afegir una nota més optimista, en cloure la darrera pàgina, anunciant la nova etapa que representava l'arribada dels materials de l'*ALPI* a Madrid. Creiem que l'obra d'Alvar, que interessa a tots els especialistes, pot contribuir també a donar el to definitiu a la publicació de l'*ALPI*.

El llibre de Sanchis i Guarnier, més que una revisió de la cartografia lingüística i la seva relació amb l'*ALPI*, és una història resumida i molt útil de la dialectologia hispànica, que culmina amb l'*ALPI*, i una exposició de la metodologia d'aquest. La primera part és dedicada a l'interès dels parlars dialectals i de la cultura popular i a la enumeració dels principals treballs de dialectologia hispànica, classificats per llengües i dialectes (portuguès, lleonès i asturià, castellà vulgar, andalús, aragonès, català). La segona part tracta ja de cartografia lingüística; després d'una ullada general als principals atlas romànics, historia les vicissituds de l'*ALPI* (que ja hem resumit abans), i alludeix a les empreses d'etnografia i de lexicografia dialectal, així com també l'abast geogràfic de l'*ALPI*, que comprèn la Península Ibèrica, amb les illes Balears (però no les Canàries, Açores i Madeira, ni la ciutat catalana de l'Alguer, a Sardenya), i que naturalment ha prescindit del territori basc i àdhuc de la vall d'Aran, de parlar gascó. La tercera part, i la més important, estudia el mètode de l'*ALPI* comparat amb el dels altres atlas lingüístics, especialment els de Gilliéron (França),

Griera (Catalunya), Jud i Jaberg (Itàlia i Suïssa italiana), Bottiglioni (Còrsega), Puscariu (Romania), Bartoli (Itàlia, inèdit) i Dauzat (el nou atlas de França per regions, en curs de realització); els punts que presenta Sanchis i Guarner fan referència al qüestionari, elecció de localitats, subjecte informador, interrogador, alfabet fonètic i enquesta. La utilitat d'aquest llibre és molt gran, sobretot perquè orienta els estudiosos, en molts aspectes per primera vegada, quant a les característiques metodològiques de l'ALPI. En la seva comunicació al Congrés de Barcelona, ja esmentada, Sanchis i Guarner, ultra una referència als iniciadors de les nostres empreses de geografia lingüística, realitza un treball de comparació entre l'ALC i la part catalana de l'ALPI, fent ressaltar la superioritat d'aquest darrer, tant pel mètode emprat com pels materials recollits.

Veurem ara, abans d'acabar, quines són les perspectives de la geografia lingüística peninsular. En primer lloc, cal esperar la publicació de l'ALPI. No és, certament, una cosa tan senzilla com a molts sembla: hi havia qui, un cop retornats a Espanya els seus materials, parlava com si, ben pocs mesos després, ja haguéssim d'haver vist els fascicles impresos dels mapes. En realitat, i suposant que les enquestes a Portugal s'acabin tot seguit,^{20a} hi ha una veritable feinada —conjunt de treballs petits, de presentació, correcció i regulació de tipus material, etc., que no es veuen enlloc i que són molt ingrats—, fins a deixar enllestits els originals de cada mapa; a partir d'aleshores, els treballs d'edició, composició, correcció, etc., comuns a totes les tasques editorials, però molt agreujades per la complexitat material dels originals. Afegiu, al que hem dit, que això anirà a càrrec de pocs col·laboradors, perquè, altrament, tampoc no convé que siguin molts. El perill més gran que pot menaçar la vida futura de l'ALPI fins a la seva publicació, deriva de la seva mateixa durada: la fatiga dels organismes impulsors, que hauran de mantenir anys i anys l'ajuda acordada a l'ALPI, bé que no tots els seus membres valorin igual la importància científica de l'obra. Amb tot, creiem que l'ALPI està en bones mans, emparat pel Consejo Superior de Investigaciones Científicas, i que aquest sabrà publicar-ne fins el darrer fascicle. Creiem també que, malgrat els seus defectes, no pas d'orientació metodològica (que tots podem discutir sempre, però, dins el respecte que mereix una obra científica), sinó circumstancials (enquestes separades per més de vint anys, la guerra civil interposada, falla del desideràtum dels deu anys com a màxim, impropietat del sentit actual, etc.), el valor de l'ALPI segueix essent enorme, per a la dialectologia hispànica i àdhuc romànica.

Però, ultra l'ALPI, la publicació del qual desitgem com els qui més, diversos treballs de geografia lingüística han començat d'ésser empresos o ho seran dintre poc temps. En cap d'ells no hem de veure una rèplica o oposició a l'ALPI: les noves aportacions a la cartografia lingüística faran que, juntament amb l'ALPI, profunditzem el coneixement dels nostres dialectes, siguin factibles treballs de comparació, i que quedin salvades, amb una obra, les inevitables llacunes d'una altra, sobretot si es tracta, i és

20a. Com ja hem dit abans (nota 17) totes les enquestes han estat ja realitzades, àdhuc a Portugal.

aquest el cas, d'atlas de zones d'extensió més limitada que la de l'ALPI, perquè això els permetrà de precisar detalls de què hom no ha pogut tenir cura en l'obra de tota la Península. Són, aquestes empreses, les següents:

1) Els resultats de l'enquesta per correspondència de Boléo, esmentada més amunt; ignorem si el seu autor pensa en una publicació sistemàtica de conjunt, o espera d'anar-nos-en donant elaboracions parcials, com ha fet fins ara; amb les limitacions amb què podem admetre l'enquesta per correspondència, desitgem que Boléo perseveri en la tasca empresa. Però, sobretot, tant de bo que un dia esdevingués una realitat l'Atlas lingüístic de Portugal!²¹

2) Manuel Alvar ha organitzat coratjosament l'Atlas lingüístic d'Andalusia, del qual ha publicat el qüestionari, de més de dues mil preguntes, amb una introducció on tracta dels estudis de l'andalús, la justificació d'aquest Atlas i els treballs preliminars realitzats, i publica el qüestionari pròpiament dit.²²

3) Luis Cortés Vázquez treballa en la confecció d'un atlas lingüístic de Sanàbria,²³ comarca d'extraordinari interès, per tal com s'hi barregen lleonès, castellà, gallec i portuguès; com que la zona és reduïda, les enquestes seran fetes a tots els pobles que comprèn, de manera que no hi haurà, en aquest cas, el problema de la densitat de les localitats estudiades, que ho seran totes.

4) Enric Guiter té elaborat un atlas lingüístic del Rosselló, també exhaustiu (per tal com tots els pobles del domini i d'una franja veïna a tot el voltant, han estat explorats), que serà incorporat, segons sembla, al nou atlas lingüístic de França per regions, que dirigeix Albert Dauzat.²⁴

5) Finalment, nosaltres mateixos, en col·laboració amb G. Colón i Domènech hem anunciat el nostre propòsit d'omplir el buit que deixa l'inacabat ALC, el qual voldríem superar en tots els aspectes, seguint els corrents actuals de la geografia lingüística; aquesta obra, que anomenem Atlas lingüístic del domini català (=ALDC), ha rebut els seus primers estímuls del mateix autor de l'ALC, i s'ha ofert, en presentar-se al món científic, al director i col·laboradors de l'ALPI.²⁵

Com hem dit en començar aquestes planes, el panorama actual de la geografia lingüística peninsular es troba molt aclarit (l'ALPI novament

21. No obstant, creiem que, per l'ajuda assignada a l'ALPI pels organismes culturals de Portugal, l'empresa de l'Atlas portuguès ha de considerar-se, si altra cosa no, almenys ajornada per anys.

22. MANUEL ALVAR, *Atlas lingüístico de Andalucía: Cuestionario* (Granada 1952), 122 pàgs. També Alvar ha publicat un article sobre el *Proyecto de un Atlas Lingüístico de Andalucía*, "Orbis", II (Lovaina 1953), 49-60. Les enquestes per a l'atlas andalús, a cura sobretot de M. Alvar i G. Salvador, són realitzades bastant ràpidament: a fi de 1954 hom ha explorat ja més de seixanta localitats, de manera que ben aviat seran empresos treballs de zones lèxiques del sud peninsular.

23. Cortés presentà una comunicació *Sobre el atlas lingüístico de Sanabria* al VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica (Barcelona 1953), actualment en premsa.

24. Amb materials d'aquest Atlas, Guiter elaborà la seva ponència *Els "altres Capçirs"* al Congrés de Barcelona, actualment en premsa.

25. A. BADIA - G. COLÓN, *Atlas linguistique du domaine catalan: Orientation méthodologique*, "Orbis", I (1952), 403-409. Una versió catalana d'aquest text fou presentada, pels seus autors, al Congrés de Barcelona, i es troba actualment en premsa. Recentment hom ha precisat els principis metodològics de l'ALDC, a l'ensens que ha estat acabada la redacció del qüestionari i concretada la geografia de les localitats a explorar; a més, abandonat el principi de l'explorador únic, realitzaran enquestes A. Badia i Margarit (català oriental), G. Colón i Domènech (valencià), M. Companys (rossellonès) i J. Veny i Clar (balear i català occidental).

en marxa, florida de projectes d'altres atles); aquest panorama actual és el que ens fa veure les perspectives més falagueres per a l'esdevenidor de la dialectologia hispànica, i fem vots perquè tots els propòsits anunciats arribin a ésser realitats ben aviat, que és desitjar, per a llurs autors, perseverança i dedicació.²⁶

A. M. BADIA I MARGARIT

Universitat de Barcelona.

26. També importants per al tema que ens ocupa ací, han estat els anomenats *Colloquis de Geografia Lingüística* (Santander, 14:17 d'agost de 1954), els quals, però, havent estat realitzats posteriorment a la redacció d'aquest article, no poden ésser esmentats sinó en aquesta darrera nota. La temàtica dels *Colloquis* fou dedicada a problemes pràctics de l'ALPI i a la metodologia de les noves empreses de geografia lingüística, i l'assistència, malgrat l'especialització del tema d'estudi, fou ben nombrosa.